

UNIwersytet JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE

Dr hab. Elżbieta Pawlikowska-Asendrych, prof. UJD

Instytut Językoznawstwa

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Louisy van Wijgerden-Bachty

Naturalna dwujęzyczność a studia neofilologiczne.

Kształtowanie się kompetencji językowej i poznawczej studentów z biografią bilingwalną na przykładzie osób pochodzenia ukraińskiego studiujących w Polsce

Rozprawa doktorska pani mgr Louisy van Wijgerden-Bachty dotyczy bardzo ważnego i aktualnego problemu w glottodydaktyce, jakim jest kształtowanie się kompetencji językowej i poznawczej osób pochodzenia ukraińskiego studiujących język obcy w Polsce. Istota tego problemu dotyczy wielojęzyczności, która dotyka Ukraińców mówiących zarówno po ukraińsku jak i po rosyjsku, i które rozpoczynają naukę języka obcego w Polsce. Oznacza to, że osoby posługujące się językiem rosyjskim i ukraińskim uczą się jeszcze języka polskiego – z racji zamieszkiwania w Polsce – oraz dodatkowo podejmują studia języka obcego na kierunkach neofilologicznych. Autorka słusznie zatem stawia tezę, że „we współczesnym świecie, gdzie międzynarodowa współpraca zajmuje czołowe miejsce, dopiero znajomość dwóch lub trzech języków zaspokaja potrzeby komunikacyjne i poznawcze jednostek oraz grup społecznych” (str. 13). Należy przy tym zauważyć, że przypadek osób pochodzenia ukraińskiego w Polsce jest szczególny z powodu wojny toczącej się w Ukrainie i związanej z

tym wzmożonej emigracji narodu ukraińskiego do Polski. W obliczu tych faktów Autorka pracy stawia sobie za cel przeprowadzenie badań dotyczących wpływu naturalnej dwujęzyczności ukraińsko-rosyjskiej na kształtowanie się kompetencji językowych i poznawczych na studiach neofilologicznych w Polsce.

Praca liczy 594 strony i składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, w tym z trzech teoretycznych, dwóch analitycznych i jednego zawierającego wnioski końcowe, następnie ze spisu literatury, aneksu z transkrypcjami wywiadów, spisem rysunków, tabel i wykresów oraz ze streszczenia w języku polskim i angielskim. Punktem wyjścia w rozważaniach teoretycznych jest przedstawienie stanu badań nad problematyką dwujęzyczności. Autorka wprowadza pierwsze definicje dwujęzyczności, skupiające się przede wszystkim na poziomie znajomości języka. Ich prekursorem jest Leonard Bloomfield (1933), jeden z najważniejszych przedstawicieli językoznawstwa strukturalnego, według którego dwujęzyczność to biegłe posługiwanie się dwoma językami na poziomie ich rodzimych użytkowników. W pracy jasno i logicznie zostają przedstawione kolejne definicje dwujęzyczności: Haugena (1969), Pędraka (2018), Ratajczaka (2020) oraz Uriela Weinreicha (1953, 1977) oraz wiodące teorie w badaniach nad dwujęzycznością, jak teoria holistyczna dwujęzyczności Grosjeana (1982), dynamiczny model wielojęzyczności Herdiny/Jesner (2002), teoria systemów dynamicznych de Bot/ Lowie/ Vespoor (2007) oraz teoria Colina Bakera dotycząca pojęcia umiejętności językowych w odniesieniu do stopnia znajomości języka i jego funkcji (Baker 2011). Pani mgr Louisa van Wijgerden-Bachta bardzo umiejętnie uchwyciła rozwój tych teorii od podejścia strukturalnego do wielowymiarowego podejścia do umiejętności językowych osoby dwujęzycznej z uwzględnieniem wielości kontekstów (domen) produkcji językowej. W podrozdziale 1.2 Autorka opisuje podstawowe pojęcia w badaniach nad dwu- i wielojęzycznością podkreślając, że część badaczy traktuje dwujęzyczność jako formę wielojęzyczności, przy czym dwujęzyczność oznacza posługiwanie się językiem pierwszym i drugim, a wielojęzyczność to kompetencja posługiwania się trzema lub większą ilością języków. Pojawia się tu również istotne dla części analitycznej stwierdzenie, że na przyswajanie języka drugiego ma wpływ znajomość języka pierwszego, a na akwizycję języka trzeciego zarówno język pierwszy jak i drugi. Autorka podkreśla, że w większości podejść badawczych kwestie podziału na dwu- i wielojęzyczność nie są rozstrzygnięte, dlatego w swojej pracy stosuje termin „dwujęzyczność”, pod którym rozumie znajomość dwóch lub więcej języków z uwagi na to, że procesy zachodzące przy dwu- i wielojęzyczności są analogiczne. Są one analogiczne, ale nie identyczne, stąd też uważam, że należałoby pozostać przy rozdziale

terminologii na dwu- i wielojęzyczność, tym bardziej, że Autorka pracy sama pisze w rozdziale 1.2.1, że „rozdzielne traktowanie wielojęzyczności i dwujęzyczności wynika z badań (m.in. Haufeisen 1998, 2000, 2010, Kärchner-Ober 2009, Rothmann i in. 2011). Ponadto we wstępie do rozdziału pierwszego Doktorantka deklaruje posługiwanie się symbolami: L1 jako pierwszy nabyty język, L2 jako drugi, L3 jako trzeci i tak dalej dla kolejnych nabywanych języków. Analizując zjawisko dwujęzyczności mgr Louise van Wijgerden-Bachta nie zapomina o strategiach stosowanych przez osoby bilingwalne jak *code-switching*, *borrowing* oraz *language choice* (1.2.2, 1.2.3, 1.2.4), przedstawia rodzaje i formy dwujęzyczności (1.3) oraz sposoby wychowania dwujęzycznego (1.4). Bardzo istotnym punktem pracy jest opis psychologicznych aspektów dwujęzyczności, związanych z rozwojem poznawczym, inteligencją i kreatywnością (1.5). W tym kontekście jak też w kontekście zawartych w pracy badań empirycznych warto by było wspomnieć o epistemologii lingwistycznej, która łączy racjonalizm z empiryzmem. Zakłada ona, że istnieje zarówno wiedza a priori, jak i wiedza a posteriori, tj. odnosi się zarówno do tego rodzaju wiedzy, która jest wiedzą semantyczną zakodowaną w ludzkim umyśle i wiedzą opartą na doświadczeniu empirycznym (a posteriori). Epistemologia lingwistyczna jest tutaj rozumiana jako analiza relacji, które istnieją z jednej strony między językowymi elementami (słowami, częściami słów, zdaniem, częściami zdań, tekstami, częściami tekstów, sieciami tekstowymi i relacjami tekstowymi), a elementami życia społecznego z drugiej strony (por. Busse 2013:164). Wpisuje się ona zatem w problematykę procesu przyswajania języka oraz procesów poznawczych, co jest przedmiotem analizy Doktorantki.

Istotnym wątkiem w prezentacji problematyki dwujęzyczności jest w przedłożonej dysertacji objaśnienie terminologii dotyczącej pojęć *język ojczysty*, *język pierwszy*, *język drugi*, *trzeci*, *czwarty*, *język obcy*, *język wyjściowy* oraz *docelowy* (2.1.), jak też rozróżnienie między terminami *akwizycja* i *uczenie się języka* (2.2) wraz z opisem czynników wpływających na nie (2.3, 2.4). Autorka powołuje się tu słusznie na przedstawicieli literatury niemieckojęzycznej (Riemer/Haufeisen 2010), ale również na językoznawców polskich jak M. Szczodrowski (2017) i E. Lipińska (2013). W następnych podrozdziałach rozdziału 2. przedstawione zostają strategie uczenia się języków obcych oraz wpływ nabytych języków na akwizycję i naukę kolejnych języków.

Rozdział trzeci poświęcony został aspektom historycznym, geopolitycznym, administracyjnym oraz językowym w Ukrainie oraz problemom internacjonalizacji kształcenia na poziomie wyższym w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji studentów ukraińskich w Polsce.

Kluczowym elementem opisu w przedłożonej pracy, który ma miejsce w rozdziale czwartym, jest zdefiniowanie głównego problemu badawczego: „Jak doświadczenie naturalnej dwujęzyczności ukraińsko-rosyjskiej wpływa na kształtowanie się kompetencji językowych i poznawczych na studiach neofilologicznych?” oraz założeń metodologicznych do przeprowadzonych badań. Doktorantka przedstawia istotę badań jakościowych, w ramach których w oparciu o teorię ugruntowaną wykorzystuje technikę indywidualnych wywiadów pogłębionych. Konstruuje kwestionariusz takiego wywiadu, który składa się z pięciu części. Część pierwsza dotyczy sposobu postrzegania zjawiska (własnej) dwujęzyczności, część druga – motywacji wyboru studiów neofilologicznych, część trzecia – strategii uczenia się, część czwarta – wpływu dwujęzyczności naturalnej na studiowanie neofilologii, część piąta – wpływu dwujęzyczności naturalnej na rozwój sprawności i kompetencji językowych. Ogólna liczba pytań w kwestionariuszu wynosi 47. Pytania są szczegółowe, dobrze przemyślane i wieloaspektowe. Według założeń Autorki badanie zostało przeprowadzone w trzech etapach: jako badanie pilotażowe (w maju 2021 r.), następnie pierwsza tura badania głównego (w styczniu/ lutym/ maju 2022 r.) i druga tura badania głównego (w kwietniu/ maju 2023 r.). W czerwcu 2022 r. Autorka rozpoczęła także badania w grupie kontrolnej, które zakończyły się w październiku 2013 r. Badaniu pilotażowemu poddane zostało 5 osób pochodzenia ukraińskiego, studiujących na Uniwersytecie Szczecińskim. W badaniu zrezygnowano z bloku tematycznego, czyli dotyczącego biografii językowej. W badaniu głównym wzięło udział 18 osób narodowości ukraińskiej, studiujących na Uniwersytecie Szczecińskim, Akademii Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim oraz na Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie na kierunkach neofilologicznych. Badania w grupie kontrolnej dotyczyły jednojęzycznych studentów filologii germańskiej US, a główny problem sformułowany na potrzeby tego badania brzmi: „Jak osoby jednojęzyczne postrzegają osoby dwujęzyczne na studiach na kierunkach neofilologicznych w Polsce w odniesieniu do własnego rozwoju językowego i pozajęzykowego” (str. 132). To badanie zostało przeprowadzone na podstawie wywiadu zbliżonego do wywiadu dla grupy głównej, z wyłączeniem pytań o stosunek ankietowanego do własnej dwujęzyczności.

Godna pochwały jest część empiryczna, zawarta w rozdziale piątym dysertacji pt. „Analiza wyników badań”. Tytuł tego rozdziału powinien jednak nosić nazwę „Analiza materiału badawczego”, ponieważ Doktorantka przedstawia i opisuje tu zgromadzony materiał z wywiadów w zaproponowanych wcześniej blokach tematycznych, co właśnie jest analizą. Wyniki tych analiz natomiast znajdują się w rozdziale szóstym pt. „Wnioski końcowe”.

Analiza przeprowadzona w rozdziale piątym jest bardzo rozległa i ciekawa, obejmuje badania nad zachowaniami społecznymi, dotyczącymi perspektyw zawodowych, rozwoju osobistego, czy integracji oraz nad zachowaniami językowymi osób bi- i multilingwalnych. Skupia się ona na deklarowanych przez respondentów motywacjach, strategiach, technikach uczenia się języków obcych, trudnościach, jakie występują podczas nauki przedmiotów kierunkowych oraz w trakcie nabywania kompetencji językowych. Dużą wartość części badawczej stanowią wnioski (6.), jakie Autorka wyciąga w wyniku przeprowadzonej analizy. Stwierdza, że naturalna dwujęzyczność ukraińsko-rosyjska korzystnie wpływa na naukę bądź akwizycję kolejnych języków obcych, szczególnie ułatwia naukę języków słowiańskich, gdyż osoby pochodzenia ukraińskiego widzą pomocne w nauce podobieństwa w słownictwie tych języków. Naturalna dwujęzyczność pozwala także na poznawanie innych kultur i wpływa pozytywnie na zainteresowanie nauką kolejnych języków obcych. Ankietowani z biografią bilingwalną, pytani o strategie uczenia się kolejnych języków, zauważają podobne konstrukcje, wyrazy, czy frazeologizmy w tych językach, co również jest pomocne w nauce, jednak w wywiadach nie zostają przytoczone żadne przykłady. Podobnie wygląda to w przypadku, gdzie Autorka zauważa, że respondenci z łatwością wykorzystują strategie kompensacyjne podczas nauki języka obcego, stosując parafrazy, omówienia i synonimy (5.4.2), gdzie także nie przytacza konkretnych przykładów. Sytuacja powtarza się, gdy respondenci mówią o własnych błędach, po rozpoznaniu których świadomie je poprawiają, jednak nie ilustrują tego na przykładach (5.4.2.2). W wyniku analizy Doktorantka stwierdza, że naturalna dwujęzyczność nie ma związku z trudnościami pojawiającymi się podczas nauki przedmiotów pozajęzykowych na kierunkach neofilologicznych, wynikają one bowiem z niewystarczających kompetencji w zakresie języka polskiego. Przedstawione wyżej wnioski, wysnute przez Autorkę pracy, stanowią bardzo cenne źródło do dalszych badań interdyscyplinarnych z zakresu glottodydaktyki, socjologii, psychologii i im pokrewnych. Reasumując, wykorzystane w pracy metody indywidualnych wywiadów pogłębionych otworzyły wiele różnych interesujących perspektyw badawczych, umożliwiających wgląd w istotę naturalnej dwujęzyczności ukraińsko-rosyjskiej ze szczególnym uwzględnieniem ich własnej kompetencji językowej i poznawczej.

Na szczególną uwagę w dysertacji zasługuje również bardzo bogata bibliografia, która liczy 324 pozycje naukowe oraz aneks, w którym znajdujemy transkrypcje przeprowadzonych wywiadów i spis rysunków, tabel i wykresów.

W dysertacji można zauważyć kilka błędów formalnych. Dotyczą one sposobu cytowania, np. na str. 29 po cytacie, dotyczącym *Code-Switching*, kropka pojawia się po samym cytacie zamiast po nawiasie, w którym znajdują się dane bibliograficzne. W kolejnym cytacie na str. 30, dotyczącym *Borrowing*, nie ma w ogóle kropki na końcu cytatu ani po nawiasie z danymi bibliograficznymi. Należy tu także zaznaczyć, że praca napisana została w języku polskim, choć nie ukrywam, że dobrze widziana by była wersja niemieckojęzyczna, jako że Autorka jest germanistką.

Wszystkie moje wyżej wymienione uwagi mają charakter szczegółowy i nie dotyczą kwestii zasadniczych dla podjętego tematu.

Wnioski końcowe:

Rozprawę doktorską mgr Louisy van Wijgerden-Bachty pt. ” *Naturalna dwujęzyczność a studia neofilologiczne. Kształtowanie się kompetencji językowej i poznawczej studentów z biografią bilingwalną na przykładzie osób pochodzenia ukraińskiego studiujących w Polsce*” uważam za bardzo rzetelne i ambitne opracowanie monograficzne, świadczące o szerokiej wiedzy Doktorantki w podjętym temacie. Doktorantka w pełni sprostała zadaniu i wymogom, jakie się stawia pracom doktorskim, czego dowodzą Jej umiejętności analityczne oraz wysoki poziom teoretyczny i analityczne rozprawy. Udało jej się zrealizować wszystkie cele badawcze, dysertacja przynosi cenne wnioski i może stanowić inspirację do dalszych badań. Na uwagę zasługuje tu również dorobek pani mgr Louisy van Wijgerden-Bachty, który składa się z sześciu publikacji, w tym z dwóch za 70 pkt., dwóch za 40 pkt. i dwóch za 20 pkt., który zdobyła w latach 2021 – 2023 r.

Z przyjemnością zatem stawiam wniosek o dopuszczenie Pani Louisy van Wijgerden-Bachty do dalszych etapów przewodu doktorskiego oraz o wyróżnienie Jej rozprawy przez Radę Naukową Instytutu Językoznawstwa na Uniwersytecie Szczecińskim.

Częstochowa, 20 sierpnia 2024 r.